

POHLADNICE
KEŽMARKU
(OD NAJSTARŠÍCH
PO SÚČASNOSŤ)

Andrej Janovský

Slobodné kráľovské mesto Kežmarok, pýšiac sa slávnou minulosťou, množstvom nádherných architektonických historických pamiatok, vyspelým školstvom i mimoriadnymi osobnosťami, ktoré žili a pôsobili na jeho pôde – toto všetko priťahovalo už na konci 19.storočia čoraz viacej návštevníkov, ktorí chceli spoznať mesto i jeho bohatú históriu. V meste žilo veľa študentov, prichádzali sem obchodníci i podnikatelia aj ľudia za prácou. Všetci – i domáci, i návštevníci mesta - začali v čoraz väčšej miere používať pri podávaní správ o sebe, o rodine, o svojich záležitostiach, nový prvok vo vzájomnej komunikácii - pohľadnicu. Pohľadnica podávala adresátovi spočiatku krátku, neskôr obširnejšiu správu o jej odosielateľovi, ale zároveň niesla aj správu o meste, z ktorého bola odosielaná, správu obrazovú, a tak tí, ktorí dostali pohľadnicu, sa dozvedeli o kežmarských pamiatkach, o tom, ako mesto vyzeralo v tej dobe, o ľuďoch, ktorí v ňom v tom čase žili.

Prvé kežmarské pohľadnice vznikli pravdepodobne v roku 1896. To je aj doba, keď sa začína tzv. zlatý vek pohľadníc. Pohľadnice získali nesmiernu popularitu a už vtedy sa stali objektom zberateľského záujmu. Na tento veľký záujem zareagovali domáci i cudzí vydavatelia a producenti. Bol to aj priestor pre fotografov, pretože ich predlohy slúžili ako podklady pre výrobu pohľadníc.

Zatiaľ najstaršia kežmarská pohľadnica vznikla v litografickom umeleckom ústave Karla Schwidernocha vo Viedni a poznáme ju v niekoľkých farebných verziách. Ďalšia krásna litografia bola vydaná známym kežmarským kníhkupcom Josefom Felixom Wiesnerom. Litografická technika bola náročná a jej produkcia obmedzená. Ale nástup novej tlačiarenskej techniky, ktorá umožnila prenášať fotografiu na pohľadnicu, znamenal veľký obrat. Ich množstvo rýchlo rástlo, zároveň sa rozšírila aj žánrová pestrosť kežmarských pohľadníc. Prvými priekopníkmi spomedzi Kežmarčanov boli miestni kníhkupci, ktorým bola táto oblasť činnosti najbližšia.

Josef Felix Wiesner (10.1.1853 Těšín – 9.9.1922 Kežmarok) prišiel do Kežmarku na začiatku 80-tych rokov 19.storočia, otvoril si v meste kníhkupectvo, papiernictvo a zároveň mal aj požičovňu kníh. Ako jeden z mála kresťanských obchodníkov predával aj židovské náboženské knihy a kultové predmety. Wiesnerove kežmarské pohľadnice zmapovali všetky významné objekty mesta a majú veľkú dokumentárnu hodnotu.

Kežmarský kníhkupec, majiteľ papiernictva a kníhviazačstva, Nikolaus Reiner, pôsobil v meste ako kníhkupec 50 rokov a v obchode po jeho smrti pokračoval jeho syn. Reiner bol aj dlhoročným členom mestského zastupiteľstva a presbyterom evanjelickej cirkvi i pokladníkom združenia kežmarských živnostníkov. Reinerova vydavateľská činnosť pohľadníc bola tiež všestranná. Vydal sériu pohľadníc, na ktorých je uvedený ako fotograf Paul Csaplovics, ktorý sa zapísal zlatými písmenami do dejín kežmarskej fotografie.

Ďalším z kežmarských vydavateľov pohľadníc bol Robert Carl Schmidt (1842 Kežmarok – 6.11.1913 Kežmarok). R.C.Schmidt (tak sa uvádza jeho meno na pohľadniciach) bol majiteľom kníhkupectva, papiernictva a kníhviazačstva a vydával pohľadnice od konca 19.storočia až do svojej smrti. Aj jeho súbor kežmarských pohľadníc predstavuje cenný obrazový dokument. Vydal aj unikátnu pohľadnicu – na vtedajšej Štátnej tkáčskej škole utkali podklad s vyobrazením Kežmarského hradu. Vo vydavateľskej činnosti pokračoval aj jeho syn Emil Schmidt (27.4.1871 Kežmarok – 7.1.1938 Kežmarok). Bola pestrá, napr. v roku 1917 ako prvý vydal na pohľadnici novopostavenú budovu kežmarskej stanice a tiež vydal pohľadnicu Kežmarského hradu s esperantským textom.

Július Kuzmann (18.1.1861 Spišská Sobota – 24.5.1937 Kežmarok), bol známy kežmarský obchodník a vydal na konci 19.storočia tiež niekoľko kvalitných pohľadníc Kežmarku. Jedna z nich je unikátna, pretože zachytáva takú podobu Kežmarského hradu, ktorá zanikla po požiari, a poznáme ju už len z jeho pohľadnice. Kuzmannove pohľadnice boli vyrobené v Drážďanoch v umeleckom reprodukčnom ústave Adolfa Stengela.

Stengel patrí medzi najväčších vydavateľov a producentov pohľadníc na svete. Firma počas svojej existencie vyrobila viac ako 80 000 druhov miestopisných, umeleckých, žánrových a blahoprajných pohľadníc. Prvé Stengelove kežmarské pohľadnice boli vyrobené v roku 1898 a aj neskôr boli vydané ďalšie pohľadnice zo Stengelovej produkcie, ktoré zachytávali rôzne podoby Kežmarku. Sú veľmi kvalitné, zhotovené technikou svetlotlače a tiež predstavujú cenný dokument o vtedajšej podobe mesta. Ešte v rokoch 1923–1924 vydal Stengel pre kežmarské vydavateľstvo Turistik und Alpinismus dve série pekne tónovaných pohľadníc Vysokých Tatier. Len málo pohľadníc Kežmarku poznáme z produkcie Edgara Schmidta, ktorý tiež mal sídlo svojej firmy v Drážďanoch a neskôr mal pobočku aj v Budapešti. Jedna z nich je svojím spôsobom tiež unikátna, pretože zobrazuje podobu prvej kežmarskej železničnej stanice.

V produkcii kežmarských pohľadníc do konca 1.svetovej vojny patrí jedno z najvýznamnejších miest Eduardovi Feitzingerovi z Těšína (23.3.1851 Těšín – 30.9.1932 Těšín). Z jeho vydavateľskej a reprodukčnej činnosti sa zachovalo najviac kežmarských pohľadníc. Feitzingerova legendárna séria pohľadníc Vysokých Tatier a Spiša vyrobená autochrómnou technikou obsahuje aj rad záberov z Kežmarku. Feitzingerove pohľadnice boli označené rokom i číslom, v podstate aj v ďalších rokoch dodržiaval na svojich kežmarských pohľadniciach rok vydania. Vydal celý rad panoramatických záberov na mesto, unikátna je viacdielna pohľadnica s rozmermi 45 × 14 cm zachytávajúca temer celé mesto

1

1 Josef Felix Wiesner: Druhá známa kežmarská litografia. Vydaná r. 1897

2 Karl Schwidernoch: Prvá známa kežmarská litografia. Vydaná r. 1896

3 Vydavateľ neznámy: Panoráma Kežmarku pred rokom 1900

2

111

3

z Hradného vrchu, odkiaľ boli zhotovované podklady kežmarských panorám aj pre iných vydavateľov. Feitzingerova viacdielna panoráma je zatiaľ jedinou známou panoramatickou pohľadnicou vydanou do roku 1918. Pozoruhodné sú pohľadnice hradu, renesančnej zvonice a kostola sv. Kríža (teraz Bazilika sv. Kríža), radnice, oboch evanjelických kostolov v rôznych podobách, kežmarských ulíc.

Veľmi hodnotná séria kežmarských pohľadníc bola vydaná v Budapešti producentom Leopoldom Weiszom. Sú zeleno tónované a lakované. Z nich je vzácna pohľadnica, na ktorej je budova vtedajšej kežmarskej pošty, ktorá bola zničená ustupujúcim nemeckým vojskom v roku 1945, vtedajšia Kossuthova ulica a ulička vedúca ku kostolu sv. Kríža.

Poznáme aj ďalších vydavateľov pohľadníc Kežmarku. Bola to spoločnosť Vasúti Levelezölápárusítás Budapest (Železničný predaj pohľadníc Budapest), Magyar Fénynyomdai Részv. Társ. Budapest (Maďarská svetlotlačiarenská účastinná spoločnosť Budapest), M. T. és F. V. Koch és Pór Budapest (Maďarský mapový a svetlotlačiarenský ústav Koch a Pór Budapest). Z kežmarských vydavateľov to bola Dohánytözsde Késmárk (Tabaková burza Kežmarok), Dohány nagyáruda Késmárk (Veľkopredaj tabaku Kežmarok) a objavil sa ešte jeden obchodník s koloniálnym tovarom Artur Jakobovits, od ktorého poznáme zatiaľ dve pohľadnice Kežmarku. Okrem toho existuje celý rad pohľadníc Kežmarku, ktoré nemajú uvedených svojich vydavateľov a iba podľa niektorých znakov na reverznej strane pohľadnice sa môžeme domnievať, kto ich vydal. Aj medzi nesignovanými kežmarskými pohľadnicami nachádzame veľa panoramatických záberov na mesto, okienkové pohľadnice, pohľady na kežmarské ulice, na centrum mesta a veľmi cenné so zábermi na vtedajšie obchody a ich majiteľov. Niektoré z nich boli aj graficky pekne riešené. To samozrejme zodpovedalo vtedajším módnym zvyklostiam.

Súbor pohľadníc s obchodmi je veľmi zaujímavý. Najviac ich bolo na Hlavnom námestí, napr. známy kaderník Karol Wild, krajčírstvo Paula Csaplovicsa, otca fotografa Paula Csaplovicsa, vychýrené klobučníctvo Jána Skarijovszkého, medovníkárstvo Karola Haydeho, na rohu Hlavného námestia a Ulice kráľovnej Alžbety železiarstvo Adolfa Zwickera, naproti radnici najznámejšia kežmarská cukráreň tých čias, ktorá patrila Gustávovi Prandlovi, ktorý vydal pohľadnicu vo vlastnej réžii. Na jej časti je možné vidieť obchod Paula Csaplovicsa s ukázkami jeho tvorby fotografií. Z obdobia I. republiky na vtedajšej Lyceálnej ulici je pohľad na Schmidtovo kníhkupectvo.

Veľmi cenný je súbor pohľadníc, ktoré propagovali najznámejšiu kežmarskú továreň, ktorá patrila Karolovi Weinovi a jeho spoločníkom. Weinova textilná továreň sa zaradila kvalitou svojich výrobkov medzi najlepšie v Rakúsko – Uhorsku a bola známa v celej Európe. Všetky zábery na Weinov podnik boli urobené z Jeruzalemského vrchu, ktorý je oproti komplexu továrenských budov. Jedna z týchto pohľadníc je mimoriadne cenná, pretože na nej vidíme vodnú elektráreň, ktorú dal postaviť Karol Wein so svojimi spoločníkmi a ktorá bola uvedená do prevádzky roku 1910. Zásobovala elektrickým prúdom mesto, jeho verejné osvetlenie a časť domácností a slúžila aj potrebám továrne. O kva-

lite vtedy postaveného diela svedčí skutočnosť, že po výmene turbíny dodnes dodáva elektrický prúd do rozvodnej siete. Na pohľadniciach Weinovej továrne je aj symbolická postava tkáčky s vretenom a logo Weinovej továrne.

Kežmarské školy sa stali pre vtedajších fotografov a vydavateľov veľmi obľúbenou témou. Bolo to dané aj tým, že na konci 19. storočia a na začiatku 20. storočia boli postavené nové školské budovy, ktoré riešili akútne problémy s narastajúcim množstvom žiakov v tej dobe. Prvou z nich bola nová budova vtedajšieho nemeckého gymnázia. Jej prvá časť bola odovzdaná do používania roku 1896. Pretože kapacitne nestačila, bola pristavená ďalšia časť roku 1903. Tieto premeny môžeme sledovať na Stengelových, Feitzingerových, Wiesnerových, Reinerových a Weiszových pohľadniciach z tej doby. Zaujímavými premenami prešla školská budova pri hrade. Feitzingerova pohľadnica ju ukazuje s ešte nedokončenou vonkajšou úpravou, predpokladám, že použil fotografickú predlohu z doby pred vydaním pohľadnice. Ďalšie pohľadnice približujú postupnú premenu priestoru pred školou a vstupom do hradu na upravenú parkovú plochu. V budove školy bola umiestnená Vyššia obchodná škola a štátna meštianska škola. Ďalšou novou školskou budovou bola budova štátnej tkáčskej školy, ktorá slúžila žiakom z celého Uhorska, dokonca ju navštevovali aj žiaci z Turecka. Poslednou novou školskou budovou postavenou ešte za monarchie bola štátna ľudová škola. Po I. svetovej vojne pribudla ešte budova evanjelickej ľudovej školy a evanjelickej meštianskej školy. Za jej pohľadnicovú podobu vďačíme Vydavateľstvu Lichtig.

Cestovný ruch v meste podporovali aj hotely, reštaurácie a iné zariadenia vtedajšieho cestovného ruchu. Z hotelov to bol Grandhotel Kežmarok, neskôr známy pod názvom hotel Kežmarok (dnešná budova kina a mestskej knižnice), hotel Brunmayer a hotel Freyer neďaleko radnice, ktorý slúžil svojmu účelu desiatky rokov. Neskôr v ňom bola známa reštaurácia Šport, dnes sú tam obchody.

Na konci 19. a na začiatku 20. storočia slúžil potrebám turistického ruchu v meste Park Meese. Nachádzal sa v priestore dnešnej nemocnice a na svoju dobu to bol moderný podnik. Hostom bola k dispozícii hotelová časť s reštauráciou, kolkáreň, vaňové kúpele, v ktorých sa používal výťažok z kosodreviny a iných liečivých rastlín, ďalej hostom slúžili aj koče, ktorými sa mohli dostať do Vysokých Tatier, do spišských miest, do Dobšinskej ľadovej jaskyne i do Zakopaného a poľskej časti Vysokých Tatier, do Červeného Kláštora a k Dunajcu. Meeseovci propagovali svoje turistické zariadenie i v Nemecku.

K zriedkavým pohľadniciam Kežmarku patria aj zábery zo starého cintorína, vydali ich R.C.Schmidt a Eduard Feitzinger. Pôsobivá je Schmidtova pohľadnica s náhrobkom Weinovej rodiny, ktorý dodnes stojí na starom kežmarskom cintoríne a patrí k pozoruhodnostiam jeho historickej časti.

Trvalým predmetom záujmu boli aj pohľadnice kežmarských kostolov. Už vtedy sa tešil veľkému záujmu drevený evanjelický artikulárny kostol i s jeho vnútorným zariadením, nový evanjelický kostol, ktorý sa aj dnes volá „Červený“ kvôli použitému stavebnému materiálu, a to najmä potom, keď tam boli umiestnené telesné pozostatky Imricha

Thökölyho. Takisto bol zachytený rímskokatolícky kostol sv. Kríža s vnútorným zariadením, slávna kežmarská renesančná zvonica i hradná kaplnka s jej vtedajším interiérom. Po 1. svetovej vojne na brehu rieky Poprad vyrástla modlitebňa baptistov, ktorá dodnes slúži svojmu poslaniu.

Pohľadnice Kežmarského hradu boli vydané všetkými vydavateľmi. Hrad nachádzame na panorámach, je zachytený zo všetkých strán, takisto aj jeho vnútro, najmä už spomínaná hradná kaplnka. Po 1. svetovej vojne zachycujú niektoré pohľadnice aj vojakov kežmarskej posádky, ktorá tam bola umiestnená. Z nádvorja je pozoruhodný vstupný portál do hradnej kaplnky, ktorý je dnes nahradený kópiou, a pohľadnice z vnútra kaplnky, ktoré dal vyrobiť Emil Schmidt u A. Sternberga v Hamburgu. Sú vyhotovené kolorovanou svetlotlačou veľmi dobrej kvality. Kežmarský hrad niekoľkokrát v minulosti vyhorel, niektoré časti sa vôbec nezachovali a celkovej obnovy sa dočkal až v posledných desaťročiach. Vďaka neúnavnému úsiliu terajšej riaditeľky kežmarského múzea pani Mgr. Eriky Cintulovej došlo v poslednom období k ďalšiemu stavebnému zabezpečeniu hradu a dnes slúži hrad a jeho priestory nielen muzeálnym, ale aj iným kultúrnym účelom.

Ďalším obľúbeným cieľom fotografov bola kežmarská radnica. Zachovalo sa niekoľko pohľadníc s pohľadom na radnicu od konca 19. storočia až po jej požiar v roku 1922 a jej následnú obnovu s dostavbou 2. poschodia. Radnicu máme zachytenú z každej strany, takisto Hlavné námestie, ktoré ju obklopuje. Pozoruhodné sú pohľadnice z produkcie Feitzingera, R.C. Schmidta, Edgara Schmidta, Nikolausa Reinera, J. F. Wiesnera, Adolfa Stengela. K radnici a Hlavnému námestiu sa pripájajú aj kežmarské ulice a uličky. Často bola fotografovaná a vydávaná na pohľadniciach Kossuthova ulica (dnes Ul. MUDr. Alexandra), Ulica kráľovnej Alžbety, ktorá za päťdesiat rokov päťkrát zmenila svoje pomenovanie. Počas 1. republiky to bola Lyceálna ulica, po vzniku Slovenského štátu bola premenovaná na Ulicu Adolfa Hitlera, po 2. svetovej vojne dostala pomenovanie po Stalinovi a až v päťdesiatych rokoch dnešné pomenovanie po slávnom študentovi kežmarského lýcea a najväčšom slovenskom básnikovi Pavlovi Országhovi Hviezdoslavovi. Na pohľadniciach Kežmarku máme zachytenú aj Stenczelovu, Palcsóovu, Kostolnú, Trojmostovú a po dokončení počas 1. republiky aj ulicu Huncovská cesta, o ktorú sa zaslúžil vtedajší riaditeľ kežmarského daňového úradu Karel Zoubek, ktorý pôsobil aj v stavebníctve, a tak isto aj o Tatranskú ulicu. Okrem toho pohľadnice zobrazujú aj ulicu Starý trh a Novú ulicu. Ešte jedna zaujímavosť – po požiari radnice v roku 1922 vydala mestská rada skladačku, ktorá na pohotových záberoch zachytáva požiar radnice, zrútenie vežičky s kupolovitým zakončením a potom stav po požiari.

Na konci 19. storočia sa už v Uhorsku, najmä v jeho maďarsky hovoriacich častiach, tešil všeobecnej úcte kežmarský rodák Imrich Thököly (narodil sa v Kežmarskom hrade), maďarský národný hrdina, symbol odboja proti nenávideným Habsburgovcom. Imrich Thököly (25. 9. 1657 Kežmarok – 13. 9. 1705 Izmid v Turecku) si v svojom závete prial, aby bol pochovaný buď v Sedmohradsku alebo v Uhorsku, v niektorom na kľúč uzavretom

4

4 Július Kuszmann: Unikátny záber časti hradu, zničenej požiarom v roku 1901. Pohľadnica vydaná pred rokom 1900

5 Eduard Feitzinger: Kostol sv. Kríža a renesančná zvonica. Vydané v roku 1902

6 Josef Felix Wiesner: Pohľad na kežmarskú radnicu. Okolo roku 1900

115

5

Keszmark. A az templom. Kath. Kircho.

6

Keszmarki városháza

K 101. Wiesner J. F., Keszmark.

evanjelickom kostole. Toto jeho želanie sa splnilo po 201 rokoch, keď jeho telesné pozostatky boli s veľkou slávou dovezené do jeho rodného mesta a uložené na večný odpočinok v novom evanjelickom kostole. Ku kostolu bolo pristavené mauzóleum, kde je Thököly uložený v mramorovom sarkofágu i s atribútmi jeho kniežacej hodnosti. Thököly sa od konca 19. stor. zjavoval na kežmarských pohľadniciach, najmä zásluhou R. C. Schmidta, Emila Schmidta a J. F. Wiesnera. Z uloženia jeho telesných pozostatkov poznáme pohľadnicu zo smútočného sprievodu mestom, keď ho najprv previezli na nádvorie Kežmarského hradu a pohľadnicu slávnostne vyzdobenej budovy školy pri hrade v maďarských národných farbách i záber z nového evanjelického kostola so smútočnou výzdobou. Potom sú zábery na pohľadniciach na novovybudované mauzóleum a jeho vnútro so sarkofágom Imricha Thökölyho. Z čias Uhorska poznáme aj niekoľko skladačiek, ktoré zachytávajú všetky významné objekty mesta.

Nakoniec jedna rarita týkajúca sa Kežmarku na pohľadniciach. Vieme, že kežmarské pohľadnice boli vydávané a produkované v Uhorsku, Rakúsku i v Nemecku. Ale zásluhou neúnavnej zberateľskej aktivity Ing. Zdenka Baligu sa dostala do nášho mesta aj kežmarská pohľadnica vydaná vo vtedajšej Haliči. Vydalo ju Wydawnictwo dzieł a sztuki STELLA Bochnia (Vydavateľstvo umeleckých diel STELLA Bochnia). Je možné, že ju majú aj iní zberatelia, ale v našom regióne je zatiaľ jediná. Na averznej strane je poľský text „TATRY – Gotyk w Keżmarku“. STELLA vydávala pohľadnice v rokoch 1909–1922. Pohľadnice vydávané v rokoch 1909–1914 boli zhotovené veľmi kvalitnou svetlotlačou hlavne vo francúzskej tlačiarni Imprimeries Réunies v Nancy vo Francúzsku. Pouča nás o tom i reverzná strana pohľadnice Klisza i druk Imprimeries Réunies w Nancy (štočok a tlač v menovanej tlačiarni). Neznámemu fotografovi sa podaril vynikajúci záber interiéru kostola sv. Kríža v Kežmarku. Je to storočná pohľadnica. STELLA sa preslávila najmä vydávaním tatranských pohľadníc, aj z uhorskej (dnes slovenskej) strany Tatier, bolo ich vydaných v niekoľkých veľmi vydarených sériách vyše 200 kusov.

Zatiaľ sa nám podarilo identifikovať 18 vydavateľov a producentov pohľadníc z obdobia do roku 1918. Tvorba pohľadníc mesta Kežmarok bola veľmi rozmanitá, v niektorých prípadoch pozoruhodná svojou unikátnou dokumentačnou hodnotou, ale bola veľmi zaujímavá aj svojím dizajnom, pretože cieľom vydavateľov bolo osloviť potenciálneho záujemcu o pohľadnicu z Kežmarku aj jej výzorom. Domnievam sa, že sa ešte objavia ďalšie kežmarské pohľadnice z tohto obdobia, ktoré nám pomôžu ešte lepšie poznať Kežmarok tých čias.

Koniec 1. svetovej vojny znamenal aj v živote Slovákov zásadný obrat. Rakúsko – Uhorsko, monarchia, v ktorej Slováci žili stáročia, sa rozpadlo a v strednej Európe vznikli nové štátne útvary. Slováci sa rozhodli pre spoločný štát s Čechmi a tak vznikla Česko-slovenská republika. Samostatným štátom sa stalo Maďarsko, Rakúsko, Poľsko. Hovorím o tom preto, že to malo podstatný vplyv na vydávanie a produkciu pohľadníc Kežmarku. Na území Slovenska vzniklo nové štátoprávne usporiadanie, nové štátne inštitúcie. Do Kežmarku postupne prichádzajú úradníci, príslušníci bezpečnostných a ozbrojených

7

- 7 Adolf Stengel: Nový evanjelický kostol. Vydané v roku 1898
- 8 Edgar Schmitt: Prvá kežmarská železničná stanica. Vydané pred rokom 1900

117

8

zložiek, pracovníci železníc, spojov, prichádzajú sem pedagógovia. Postupne sa mení aj národnostné zloženie kežmarského obyvateľstva. Do mesta začínajú prichádzať aj noví návštevníci, a to je už priestor aj pre vydavateľov pohľadníc mesta, pretože jednak noví predstavitelia štátnej moci, jednak jeho návštevníci naďalej využívajú pre vzájomnú komunikáciu pohľadnicu ako prostriedok podávania informácií o sebe, podávania obrazovej informácie o meste, v ktorom žili, resp. ho navštívili .

Vo vydávaní pohľadníc pokračovali už známimi miestni vydavatelia – Josef Felix Wiesner, Emil Schmidt a Nikolaus Reiner so synom. Po smrti Josefa Felixa Wiesnera v roku 1922 prevzal jeho kníhkupectvo Rudolf Károlyi, ktorý vydal v 20. rokoch 20. storočia niekoľko zaujímavých pohľadníc Kežmarku. Jedna z nich bola vyrobená v grafickom reprodukčnom ústave, ktorý v Prahe vlastnil Jakub Révész. Pohľadnice vyrobené v jeho firme boli označené grafickou značkou Litografia. Táto Károlyiho pohľadnica je zatiaľ jedinou známou viacdielnou pohľadnicou Kežmarku z obdobia rokov 1918–1939. Je to panoramatický záber na mesto. Ďalšie Károlyiho pohľadnice vyrobil Ignác Kramer z Bohumína, jedna z nich bola už s novým číselným označením firmy IKO. Vo vydávaní pohľadníc pokračoval aj Emil Schmidt, ale už nie v takom rozsahu ako pred rokom 1918. Časť pohľadníc Kežmarku po roku 1918 mu vyrobil nezávislý producent, ktorý používal grafickú značku VR Hr. Kr. Jednu pohľadnicu vydal Emil Schmidt vo firme Minerva v Prahe, bol to obraz maliara V. Malého zo série Krásy republiky Československé. Táto pohľadnica vyšla tiež ako zlosovateľná. Nikolaus Reiner vydal po roku 1918 pozoruhodnú sériu, na ktorej je uvedený ako fotograf Paul Csaplovics. Zároveň vydal pohľadnicu evanjelickej dievčenskej meštianskej školy, ktorá je jedinou známou pohľadnicou tejto školy .

V Kežmarku sa po roku 1920 objavil nový vydavateľ pohľadníc. Kežmarok sa v roku 1920 znova stal sídlom Karpatského spolku a popri zväzovom časopise Turistik und Alpinismus vzniklo vydavateľstvo Verlag Turistik und Alpinismus. Toto vydavateľstvo na základe diapozitívov Karla Streera z Dubí v Čechách vydalo v rokoch 1925–1926 krásnu sériu kežmarských pohľadníc zeleno a hnedo tónovaných, na ktorých sú najvýznamnejšie kežmarské pamiatky. Tu je potrebné na chvíľu sa pozastaviť. V polovici 20. rokov 20. stor. dochádza v produkcii pohľadníc k významnej zmene . Začína sa éra bromografie, pohľadnice sa začali vyrábať na fotografickom papieri. Boli síce dokonalejšie, ale stali sa fádnejšími. Aj pohľadnice vydavateľstva Turistik und Alpinismus boli už vydávané technikou bromografie. Na jednej z nich sa stretávame s menom ďalšieho známeho kežmarského fotografa Emila Moravetza. Vydavateľstvo Turistik und Alpinismus presne číslovalo svoje pohľadnice, čo umožňuje ich presné zaradenie pri zbieraní a dokumentovaní pohľadníc z tohto vydavateľstva.

Významnou kapitolou vo vydávaní pohľadníc v Kežmarku bol vznik fotografickej firmy TATRA – FOTOLOB Kežmarok. Do tejto firmy vstúpili traja spoločníci. Ján Lamplota st., Emil Moravetz a Paul Csaplovics (Pavol Čaplovič). Všetci traja boli profesionálni fotografi a mali už v tom čase za sebou rôzne dlhú prax. V novozaloženej firme sa rozhod-

li venovať výlučne vydávaniu pohľadníc. Pretože pohľadnice TATRA – FOTOGLOBU zbieram už dlhší čas, podarilo sa mi zistiť niektoré informácie, ktoré vyplývajú priamo z materiálu pohľadníc, lebo o činnosti firmy, o spôsobe práce týchto troch fotografov sa v podstate nezachovali žiadne dokumenty. To, čo vieme, vieme len z ústneho podania. Je možné, že archívy skrývajú určité písomnosti, ale tam sme sa zatiaľ nedostali. Čo sa mi podarilo zistiť, tak ako u iných vydavateľov aj v TATRA – FOTOGLOBE zaviedli presné číslovanie a rok vydania príslušnej pohľadnice. Averznej strane pohľadnice bola osadená do bieleho rámu. Na reverznej strane pohľadnice bol v ľavom rohu slovensko- nemecký názov príslušnej lokality, teda v tomto prípade aj Kežmarku, a podobne bola pohľadnica opatrená dvojjazyčným popisom toho, čo zobrazovala. Ďalej každá pohľadnica, ktorú traja spoločníci vydali, mala logo ich firmy, podobne bola upravená aj adresná časť a na niektorých je aj vytlačené slovo „fotobrom“, čiže technika, ktorou boli pohľadnice TATRA – FOTOGLOBU vyrobené. Ale pre nedostatok informácií o chode firmy, nevieme s určitosťou povedať, či bola vyrobená na Slovensku alebo u niektorého z českých producentov. A teraz k číslovaniu pohľadníc tejto firmy – zatiaľ sa mi podarilo získať pohľadnicu s poradovým číslom 300, ktorú firma oficiálne vydala. Všetky sú datované rokom 1930 a 1931. Takéto množstvo vydaných pohľadníc predpokladalo náležitú prípravu, a preto predpokladám, že firma TATRA – FOTOGLOB vznikla už v roku 1929 a fotografi, ktorými boli traja spoločníci, mohli pripraviť také množstvo záberov a ešte z nich určite urobili výber, ktorý dali k dispozícii výrobcovi. Zo zachovaných informácií vieme, že firma po roku 1931 zanikla. TATRA – FOTOGLOB vydala pohľadnice z celého Spiša. Od Červeného Kláštora a Dunajca až po Gelnicu a jej okolie na dolnom Spiši. Vydávanie pohľadníc tejto firmy pokračovalo ďalej, ale už bez loga firmy, ostatné náležitosti úpravy pohľadníc zostali zachované. Podarilo sa zistiť pohľadnicu s poradovým číslom 627, čo svedčí o veľkom množstve materiálu, ktorý zostal, a postupne sa vydával. Predpokladám, že to bol Csaplovics, ktorý pokračoval vo vydávaní pohľadníc. Povedzme si niečo bližšie o Lamplotovi st., Moravetzovi a P. Csaplovicsovi. Ján Lamplota st. (1869–1942) sa po 1.svetovej vojne usadil v Tatranskej Lomnici a venoval sa tatranským exteriérom, ktoré vydával na pohľadniciach sám, alebo pracoval aj pre iných vydavateľov. Emil Moravetz (10.9.1887 Brašov, Rumunsko – ?) po príchode na Spiš pôsobil najprv v rokoch 1908–1910 ako fotograf v Spišskej Novej Vsi, v rokoch 1910–1913 v Poprade a od roku 1913 žil v Kežmarku, kde si čoskoro otvoril vlastný fotoateliér. Bol výborným portrétnym fotografom, ale ani jeho exteriérová tvorba v ničom nezaostávala. Paul Csaplovics (24.3.1893 Kežmarok – 20.8.1955 Kežmarok) sa vyučil fotografickému umeniu u chýrneho fotografa Ludovíta Divalda v Prešove. Po návrate z bojišť 1.svetovej vojny si v Kežmarku otvára svoj vlastný fotoateliér. Csaplovics bol ozaj nadaným fotografom. Dokázal to vo svojej portrétnej tvorbe, ale takisto aj v exteriérovej fotografii. Už som spomínal vynikajúci rad pohľadníc, ktoré vydal Nikolaus Reiner podľa fotografií P. Csaplovicsa. Teraz títo traja majstri exteriéru začali spoločne mapovať celý Spiš, to znamená aj Vysoké Tatry, a čo

nás zaujíma v tejto súvislosti najviac, boli to pohľadnice Kežmarku. Sú výborné, dokumentačne presné, ale majú v sebe aj neopakovateľnú atmosféru, ktorú do svojich záberov vložili títo traja výborní fotografi. Nevieme s odstupom času povedať, kto je autorom konkrétneho záberu, v istých prípadoch to môžeme tušiť. Ale myslím si, že to v ich prípade nie je podstatné. Podstatné je to, čo nám na kežmarských pohľadniciach TATRA – FOTOGLOBU zanechali. Panoramatické pohľady na mesto, celkové i čiastkové objekty hradu, kostola sv. Kríža s interiérom, obidva evanjelické kostoly, Drevený artikulárny a nový, takisto aj s ich interiéromi, vrátane unikátnych záberov sarkofágu Imricha Thökölyho, niekoľko variantov pohľadov na radnicu (samozrejme už obnovenú po požiari v roku 1922), na školské budovy, na kežmarské ulice – novopostavenú ulicu s názvom Huncovská cesta, Starý trh, Lyceálnu ulicu. Jedna pohľadnica je s unikátnym záberom na legendárny hostinec na Mýte. A nechýba ani pohľad na známy podnik Karola Weina a spoločníkov. A ešte jedna poznámka k produkcii tejto firmy. Treba pokračovať v ďalšom dokumentovaní pohľadníc TATRA – FOTOGLOBU, pretože množstvo ich produkcie je zatiaľ pre nás neznáme. Na vtedajšie kežmarské pomery bol vznik tejto firmy, zameranej na vydávanie pohľadníc, nevídaný a je len škoda, že jej činnosť sa predčasne uzavrela.

V Tatranskej Polianke mal svoje sídlo fotoateliér Tizian, ktorý patrilo známemu fotografovi Michaelovi Szabóovi. Tizian mal niekoľko pobočiek a Michael Szabó vydal niekoľko kežmarských pohľadníc. Kežmarské pohľadnice podľa záberov Michaela Szabóa vydal aj popradský majiteľ drogerie a predajne fotografických potrieb Ján Pikovský. V rokoch 1922–1941 vydával kežmarské pohľadnice Fr. Schiebl z Liptovského Mikuláša, text bol vygravírovaný na negatíve, potom ich vydával vo firme LUMEN. Ojedinelou je pohľadnica, ktorú vydal Vladimír Košťal, ktorý od roku 1937 žil v Tatranskej Lomnici a vydával pohľadnice s tatranskou tematikou sám a aj pre iných vydavateľov. Umelecký ústav JARO, ktorého majiteľom bol Gabriel Jilovský z Prahy, vydal pre Irmu Grünovú (1866 Kežmarok – 23.5.1935 Kežmarok) peknú pohľadnicu Kežmarského hradu v edícii Sépia. Umelecký ústav JARO vydal ešte niekoľko pohľadníc Kežmarku v edícii Triktor aj pre N. Reinera a takisto aj pre seba. Jolán Kováts (Kovácz, Kovács) vydala zaujímavé pohľadnice Kežmarku, jednu z nich vyrobila BROMOGRAFIA Sadská. Pod grafickou značkou IKO sa skrýva známy vydavateľ a výrobca pohľadníc Ignác Kramer z Bohumína, ktorý v roku 1932 premiestnil firmu do Prahy. Poznáme od neho viac kežmarských pohľadníc od roku 1927 už s jednotným číslovaním pre celú republiku. Prvé číslo znamenalo lokalitu, napr. Kežmarok mal číslo 16, za ním bolo poradové číslo pohľadnice. IKO produkovalo pohľadnice aj pre Reinera a Károlyiho. Významným vydavateľom kežmarských pohľadníc v medzivojnovom období bol žilinský kníhkupec Ondrej Trávníček, ktorý mal v Kežmarku zriadenú filiálku. Je ich niekoľko desiatok. Najväčším vydavateľom kežmarských pohľadníc popri TATRA – FOTOGLOBE bol LICHTIG. Móric Lichtig (1890–1943) sa stal v roku 1922 majiteľom najväčšieho vydavateľstva pohľadníc na Slovensku so sídlom v Prešove. Produkoval pohľadnice vo všetkých vtedy známych technikách a počet vydaných po-

9

Schmidt R. C. kiadása.

Késmárki szobrászkola készítménye.
 Wie befinden Sie sich insgesamt?
 Wie hoch sind die Preise an Uhren?
 Antiquar, Gravurmeister, Goldschmied,
 u. Uhrmacher! Ebenso für
 auch die Herstellung von
 Uhren.
 R. C. Schmidt

Thököly-vár Késmárkon. Liebe Rosa! Hier sende ich Ihnen eine gewebte
 Karte, eine solche dürfte Ihrer Sammlung noch fehlen. Meine?
 Frau ist noch immer in Csehek. Kommt erst Ende April nach Hause.
 1908. 2/20.

121

9 Robert Carl Schmidt: Vzácná tkaná pohľadnica Kežmarského hradu.
 Vydaná po roku 1900

hľadníc v jeho firme sa odhaduje asi na 20 000 kusov. Zahynul v koncentračnom tábore Osvienčim. Kežmarské pohľadnice vydávala aj bratislavská spoločnosť Kriváň, v rokoch 1939–1944 bol jej majiteľom Stanislav Šrobár, takisto aj Ľudové nakladateľstvo z Banskej Bystrice pod značkou Luna. Posledným známym producentom pohľadníc z Kežmarku bola cestovná kancelária Slovakotour, najmä po 2.svetovej vojne v rokoch 1946–1947. Po skončení 2.svetovej vojny sa už nevyskytuje žiaden jednotlivý vydavateľ pohľadníc z Kežmarku okrem Luny, Kriváňa a Slovakotouru. Z obdobia rokov 1918–1948 sa podarilo doteraz identifikovať 30 vydavateľov a producentov kežmarských pohľadníc.

Rok 1948 znamenal v živote občanov Československa zásadný obrat. Začalo sa štyridsaťročné obdobie totality. Pre tvorbu a vydávanie pohľadníc to znamenalo, že sa znárodnili všetky súkromné vydavateľstvá, ktoré v tejto oblasti pôsobili, a pohľadnice začali produkovať nové štátne a družstevné podniky. Zo štátnych to bolo vydavateľstvo krásnej literatúry Tatran, Slovenské vydavateľstvo politickej literatúry, Osveta, n.p., Martin, družstvo výtvarných umelcov Tvar. V druhej polovici 50. rokov dochádza vo vydávaní pohľadníc k jednej zásadnej zmene. Prechádza sa na formát 14,5 cm × 10 cm. Čierno-biele pohľadnice aj nového formátu postupne miznú a vytláčajú ich kolorované. V podstate bol cenzurovaný aj ich obsah, zábery boli neutrálne, nesmeli sa zjaviť na nich nič, čo by bolo ohrozovalo bezpečnosť štátu imperialistickým vplyvom. No aj napriek tomu sa na pohľadniciach prejavila ich individualita. Kežmarské pohľadnice začínajú postupne vydávať aj ďalšie vydavateľstvá na Slovensku aj v Čechách – v Bratislave Pravda, Pressfoto, Šport, v Čechách Orbis a Panorama v Prahe. Na kežmarských pohľadniciach sa zjavujú mená fotografov Ján Hajduch, V. Příbyl, Ľudovít Absolon, Ladislav Rozman, Vladimír Vydra, Josef Sekal, Ladislav Jiroušek, Alexander Jiroušek, Štefan Hamza, Ladislav Siten-ský a mnoho ďalších. Po vybudovaní moderného podniku Grafobal v Skalici sa značná časť slovenských pohľadníc tlačila práve tam. V dizajne kežmarských pohľadníc prevládal typ okienkovej pohľadnice, menšiu časť tvorili pohľadnice s jedným záberom.

Nová situácia nastala po roku 1989. Postupne zanikli štátne vydavateľstvá pohľadníc a vydávanie kežmarských pohľadníc sa prenieslo do súkromnej sféry a rôznych inštitúcií na území mesta. Z fotografov, ktorí pripravujú predlohy k pohľadniciam, by som v krátkosti spomenul niektoré mená: Alexander Jiroušek, Ladislav Jiroušek, Július Ivan, Ivan Bohuš, Ivan Urbanovič, Peter Holent, Mikuláš Lipták, Zdeněk Baliga, Dušan Jurdík a Štefan Péchy. Pri tvorbe a vydávaní pohľadníc sa čoraz viac uplatňujú nové postupy, ktoré umožňujú nové počítačové programy a čoraz dokonalejšia tlačiarenská technika. Na nových kežmarských pohľadniciach sa stretávame s vynaliezavým dizajnom, rôznorodým farebným spracovaním, len tam chýba v mnohých prípadoch človek, ktorý dodáva pohľadnici určitú neopakovateľnú atmosféru, tak ako sme sa s ňou stretávali na kežmarských pohľadniciach v minulosti. Napriek tomu mnohé nové pohľadnice nášho mesta sú veľmi pekné a opäť prinášajú nielen písomné, ale aj obrazové posolstvo z nášho mesta, čím sa naplňa ich poslanie.

LITERATÚRA:

- Baráthová Nora (a kol.), *Osobnosti Kežmarku*. Kežmarok 2009.
- Cintulová Erika, *Fotoateliéry v Kežmarku*. Kežmarok 2000.
- Gajewski Kazimierz, *Lexikón tatranských fotografov a fotoateliérov na území Poľska a Slovenska: v Tatrách, na Podhaľí, Orave, Spiši a Liptove do roku 1939*. Nowy Targ 2011.
- Gašpar Ján, *História tatranských pohľadníc 1888–1950*. Košice 2000. Rkp.
- Gašpar Ján, Mačura Rastislav, Žiška Dušan: *Poprad. História mesta na starých pohľadniciach*. Poprad 2006.
- Gašpar Ján, Tatry. *Staré pohľadnice rozprávajú. Świadectwo dawnych widokówek*. Poprad 2002.
- Gašpar Ján, *Grafické značky ako prostriedok identifikácie producentov pohľadníc*. In: Katalóg. Košice 2001, s. 26–31.
- Fotografia tatranského regiónu*. Kežmarok 2006.
- Osobnosti dejín Kežmarku. Historický cintorín*. Kežmarok 2005.
- Rosová Dana, *Fotoateliéry na Spiši Gusztáv Matz a spol.* Spišská Nová Ves 2005.
- Rosová Dana, *Fotografia na Spiši 1858–1956*. Spišská Nová Ves 2006.

PRAMENE:

- Súkromné zbierky pohľadníc (Baliga Zdeněk, Ing. Janovský Andrej, PaedDr.)
- Zbierky pohľadníc (Múzeum v Kežmarku, Podtatranské múzeum v Poprade, fotoarchív)

STRESZCZENIE

Pod koniec XIX w. pocztówki stały się środkiem masowej komunikacji między ludźmi. Kieżmark z jego licznymi zabytkami i wspaniałą historią był wdzięcznym tematem dla wydawców kart pocztowych. Pierwsze kieżmarskie pocztówki powstały prawdopodobnie w roku 1896. Publikował je w swoim wiedeńskim litograficznym instytucie artystycznym Karl Schwidernoch. Kolejną litografię wydał kieżmarski księgarz Josef Felix Wiesner.

Wynalazek światłodruku położył kres pocztówkom litograficznym, a nowa technologia umożliwiła produkcję kartek w coraz większych nakładach. J. F. Wiesner, Nikolaus Reiner, Carl Robert Schmidt z synem Emilem i Július Kuszmann wydali wiele cennych ujęć Kieżmarku (część z nich to unikaty). Z wydawców zagranicznych na szczególną uwagę zasługują Adolf Stengel z Drezna, Edgar Schmidt z Drezna i wreszcie Eduard Feitzinger z Cieszyna, który opublikował najwięcej kieżmarskich pocztówek sprzed roku 1918. Z budapeszteńskich wydawców znany był Leopold Weisz. Na mniejszą skalę kieżmarskie pocztówki publikowali również inni wydawcy z Kieżmarku i Budapesztu. Łącznie udało się ustalić 18 wydawców działających przed rokiem 1918.

Koniec pierwszej wojny światowej oznaczał rozpad Austro-Węgier i powstanie nowego państwa – Czechosłowacji. W Kieżmarku wydawanie pocztówek kontynuowali J. F. Wiesner, którego księgarnię przejął po jego śmierci Rudolf Károlyi, Nikolaus Reiner, po jego śmierci z kolei jego syn, oraz Emil Schmidt. Po roku 1920 powstało w Kieżmarku

wydawnictwo Verlag Turistikund Alpinismus, również publikujące pocztówki z wizerunkami miasta. W roku 1929 otwarto zaś wydawnictwo Tatra – Fotoglob Kežmarok, nastawione wyłącznie na produkcję pocztówek. Jego trzech właściciele – Paul Csaplovics, Emil Moravetz i Jan Lamplota starszy – byli wyjątkowymi fotografami, autorami zdjęć portretowych i widokowych. Pozostawili nam cenny zbiór kiežmarskich pocztówek.

Z poza kiežmarskich wydawców na pierwszym miejscu wymienić trzeba Mórica Lichtiga z Preszowa, który wydał w 1938 r. najwięcej pocztówek związanych z Kiežmarkiem. Warto również wspomnieć o działalności wydawniczej Ondreja Trávnička z Žyliny oraz wydawnictwach Luna z Bańskiej Bystrzycy, Lumen z Liptowskiego Mikulasza czy Kriváň i Slovakotour z Bratysławy. Z czeskich wydawców na uwagę zasługują Ignác Kramer z Bohumína (IKO) i Grafo Čuda Holic. Po drugiej wojnie światowej publikowaniem kiežmarskich pocztówek zajmowały się firmy Kriváň, Slovakotour, Luna i Grafo Čuda.

Rok 1948 oznaczał dla Czechosłowacji początek władzy komunistów. Wszystkie prywatne firmy zostały upaństwowione, a pocztówkami o tematyce kiežmarskiej zajęły się wydawnictwa Tatran, Osveta i inne. Później powstały specjalistyczne wydawnictwa pocztówkowe: w Pradze – Orbis i Panorama, w Bratysławie – Pressfoto. Zmienił się format kart (na 14,5×10,5 cm), a z widokówek czarno-białych przestawiono się na kolorowe. Udało się ustalić 11 wydawców kiežmarskich pocztówek po roku 1948.

Po roku 1989, kiedy ponownie zmieniły się stosunki polityczne w Czechosłowacji, znikły państwowe firmy, a pocztówkami znów zajęli się prywatni wydawcy.

Kiežmarskie karty z okresu niemal 120 lat są cennym dokumentem dziejów miasta i jego przemian; mają wielką wartość historyczną.